

BUITEN

5^E JAARGANG N^O. 44.

ZATERDAG 4 NOVEMBER 1911.

Foto F. Dinger.

ALS DE BLADEREN VALLEN. IN DE DREVEN.

INHOUD:

DE STERRENHEMEL IN NOVEMBER, DOOR A. A. N.	BLZ. 518
UIT FRANKRIJKS WILDERNIS, VI, DOOR JOHAN SCHMIDT . . .	518
BOOMENMOORD (GEDICHT), DOOR EDWARD B. KOSTER . . .	519
ALS DE BLADEREN VALLEN, DOOR A. B. WIGMAN, GE- ILLUSTREERD.	BLZ. 517 EN 520—522
HOOGE BERGEN EN KLEINE LEVENS, DOOR M. C. KOOIJ— VAN ZEGGELEN, GEILLUSTREERD.	BLZ. 522
DE VERLICHTING VAN AMSTERDAM, DOOR SAN., GEILL. . .	524
DOODGRAVERS AAN HET WERK, DOOR S. LEEFMANS, GEILLUSTREERD.	526
LIMBURG STROOFT, DOOR A. F. VAN BEURDEN, GEILL. . .	527

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS

Alle kopij ook die met illustraties, zoomede afzonderlijke illustraties (fotografien, teekeningen, enz.), gelieve men te zenden aan de redactie, Rokin 74-76, Amsterdam. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk ait blad te noemen als men naar aanleiding van eene advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Het auteursrecht voor den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de Wet van 28 Juni 1881, Stbl. No. 214.

DE STERRENHEMEL IN NOVEMBER.

HET volgende overzicht geeft den stand der sterrenbeelden in den vóóravond (te ongeveer 8 uur):
Zenith: Andromeda, Cassiopeia, Cepheus, Hagedis;
Noorden: Groote en kleine Beer, Draak;
Noordoosten: Giraffe, Lynx, Tweelingen;
Oosten: Eridanus, Orion, Perseus, Stier, Wagenman;
Zuidoosten: Driehoek, Ram, Walvisch;
Zuiden: Kleine Paard, Pegasus, Zuider Visch, Visschen, Waterman;
Zuidwesten: Dolfijn, Steenbok;
Westen: Arend, Hercules, Lier, Ophiuchus, Pijl, Vos, Zwaan.

De Melkweg loopt te 8 uur door het Zenith, nagenoeg van Oost naar West, maar trekt ondanks dezen gunstigen stand deze maand niet bijzonder de aandacht.

Het Zodiakaallicht is in de eerste dagen van November, en daarna weer in de tweede helft der maand, na middernacht boven den Oostelijken horizon goed te zien. Van 4 tot 17 November hindert de maan.

Den *Gegenschein* zal men deze maand door de nabijheid der planeten Mars en Saturnus wel niet kunnen vinden, ofschoon het zwakke schijnsel overigens niet ongunstig voor de waarneming staat, nl. in den Stier.

Algol minima vallen er deze maand verscheidene op geschikte uren: den 1^{en} te middernacht, den 4^{en} te 9 uur, den 7^{en} te 6 uur; vervolgens den 21^{en} twee uur na den 24^{en} even vóór middernacht en den 27^{en} te 7 uur.

Van 13 tot 18 November vertoonen zich gewoonlijk in den nacht veel vallende sterren, die naar hun straalpunt in den Leeuw (tusschen de sterren ζ en ϵ) *Leoniden* heeten en die afkomstig zijn van de door Tempel ontdekte komeet 1866 I. Ook in het laatst der maand (17—23 November) zijn er vallende sterren, en wel voornamelijk in den vóóravond; naar hun straalpunt bij γ Andromedae heeten zij *Andromediden*, naar hun afkomst van de komeet van Biela *Bieliden*. De Bieliden bewegen zich gewoonlijk langzaam, de Leoniden daarentegen snel. Zoowel deze langzame beweging als het optreden in den vóóravond brengt men in verband met het feit, dat de komeet van Biela „rechtlopend” was, dus een beweging had gelijk gericht met die van de aarde, maar sneller. Hetzelfde geldt voor de „Bieliden”, van deze komeet afkomstig; zij treffen dus de aarde aan den achterkant, de Leoniden echter, afkomstig van de teruglopende komeet 1866 I, aan de voorzijde (Buiten III No. 45).

De *tijdsvereffening* bereikt den 1^{en} November een minimum. De zon is dan meer dan 16 minuten bij de klok vóór, in het eind der maand nog maar 11 minuten.

De Volle maan van den 6^{en} November zal gedeeltelijk verduisterd worden, maar ons land zal van het verschijnsel maar heel weinig zien. De maan komt omstreeks kwart over 4 op, gedeeltelijk iets of wat door de halfschaduw der aarde ge-

sluierd; vóór zes uur is de eklips reeds voorbij en is de maan weer vol te zien.

Merkurius en *Jupiter* zijn niet waarneembaar. *Venus* is een luisterrijke morgenster; zij bereikt den 26^{en} November hare grootste westelijke „elongatie” van 47° en vertoont dus in een kijker een Laatste Kwartier. *Mars* prijkt den heelen nacht aan den hemel. De aan haar duidelijk rooden tint gemakkelijk herkenbare heldere planeet loopt nu terug, d.i. Westwaarts in het sterrenbeeld Stier; den 25^{en} November heeft de oppositie met de zon plaats.

De oppositie (zie Buiten I, N°. 10) is de gunstigste gelegenheid om een buitenplaneet te bestudeeren. De afstand tot de aarde is dan zoo klein mogelijk, de schijf lijkt zoo groot mogelijk. Bovendien is de planeet vol verlicht. Eindelijk gaat zij te middernacht door den meridiaan en is den ganschen nacht zichtbaar. Niet alle opposities zijn even gunstig (zie Buiten III, N°. 32 en 36). Die van dit jaar heeft voor, dat de planeet hoog aan den hemel staat, echter tegen, dat haar afstand tot de aarde betrekkelijk groot is, hoewel dan een minimum, de opschijnbare afmeting dus betrekkelijk klein, nl. 18". De oppositie-afstand kan van 38 tot 68 honderdsten van den afstand Aarde—Zon varieren, de middellijn der schijf van bijna 25" (als Mars bij de oppositie in het sterrenbeeld Waterman staat), tot 14" (oppositie in den Leeuw). Dit jaar bereikt de middellijn zooals men ziet geen zeer groote waarde. Toch zal er door Mars-waarnemers ijverig werk gemaakt worden, met behulp van kijker en fotografische plaat, van de studie der belangwekkende oppervlakte dezer planeet. Het heeft er veel van alsof Cerulli gelijk krijgt (Buiten III, N°. 32), die de beroemde strakgetrokken „Marskanalen” aan onvolkomen visie toeschrijft: zij zouden zich bij het gebruik van krachtiger instrumenten in allerlei vlekken en lijnen, rivieren en bergruggen misschien, oplossen. Intusschen zal Lowell, de bekwame en zeer vurige strijder voor het denkbeeld, dat de kanalen werkelijkheid zijn, en het werk van intelligente Marsbewoners, den moed niet zoo spoedig laten zakken.

Saturnus is den 10^{en} November in oppositie met de zon, loopt langzaam „terug” in het sterrenbeeld Visschen, en is evenals Mars den geheelen nacht zichtbaar. Men lette op den onderlingen afstand der beide planeten, welke in het begin van November 23°, in het eind der maand nog maar 12° zal bedragen.

De mooie komeet 1911 C, waarover ik in N°. 40 van dezen jaargang iets mededeelde, is nog steeds zichtbaar en wel in het sterrenbeeld Maagd, d.i. dus aan den morgenhemel. De staartster komt 1 November drie uur, in 't eind der maand nog omstreeks twee uur vóór de zon op en is dus, althans wanneer de maan niet hindert, vrij gemakkelijk waarneembaar.

De komeet G, ook reeds in N°. 40 even genoemd, is eenige dagen lang een zeer mooi object geweest, vooral in een kijker. Zij is misschien nog aan den Westerhemel te vinden, maar de omstandigheden zijn voor de waarneming zeer ongunstig.

Ook de komeet F is, als dit nummer verschijnt, nauwelijks meer zichtbaar. Zij is door verscheiden personen omstreeks half October met het bloote oog gezien, die derhalve wel het zeer zeldzame verschijnsel hebben beleefd van *drie gelijktijdig met het bloote oog zichtbare kometen*, waarvan twee met duidelijken staart.

A. A. N.

UIT FRANKRIJKS WILDERNIS. VI.

IK zal hieronder een schets geven van het leven van een misdadiger, de eens zoo vermaarde, beruchte Abel Pollet, bijgenaamd de „Cartouche van het Noorden”. Gelijk mijne lezers zich allicht herinneren zullen, werd deze groot-misdadiger in 1908 te Bethune tegelijk met zijn broeder August en twee medeplichtigen, Deroo en Canu Vromant geheeten, onthoofd, maar wel zoo, dat hij als zwaarste straf het laatst naar de guillotine zou worden gebracht, opdat hij de drie lijken in den mand zou zien liggen. Voorwaar een haast onmenselijke foltering. Wat deze man echter misdaan had was van dien aard, dat hij zeer zeker een geweldige straf verdiend had. Hij was nog erger als David, de chauffeur de la Drome, anders gezegd, de blakeraar van levende menschen, die om hen het geheim af te persen waar het geld verborgen lei, zijn slachtoffers knevelde en daarna de voeten in den brandenden haard stak! Ontzettend! Welnu, Abel Pollet dan was een der gesuggereerden, waaraan de slechte opvoeding, niet weinig schuld droeg bovendien. Vanaf hun prille jeugd had vader Pollet, de verliefderlijke dronkaard, in delirium-waanzin zijn moederlooze kinderen, die hoe jong ook, zelf het aas moesten opzoeken, met een knuppel afgeranseld, hen neergesmeten in een hoek van het vunze vertrekje, om daarna in een kot zijn roes te gaan uitronken. Was hij zoover, dan kropen de kleinen, twee jongens en twee meisjes uit hunne schuilhoeken, waarin zij gevluht waren om te overleggen hoe ze zich wreken zouden op hem en op welke wijze ze voedsel konden vinden om hun honger te stillen. In onmachtige woede, het is geen fantaisie, de Pollets hebben het voor de rechtbank zelf verhaald, terwijl de waarheid door getuigen werd bevestigd — in onmachtige woede balden ze dan hunne magere vuistjes, snikten hun haat uit, overlegden hoe ze den barbaarschen tiran vermoorden zouden. Ze overpeinsden

erden, maar schrokken telkens terug, omdat ze niet durfden in hun angst voor den geweldigen, alle vreugde doodend staard. Maar het besef zich eens te zullen wreken drong wisten ze niet. Ze wilden zich wreken, dat was hun volgede. Zich wreken, later, als ze grooter zouden zijn, buiten de wijde wereld, die ze alleen verpersoonlijkt dachten, in de bruutheid van vader en zijn immer beschonken kameraden, de vol-bulkend hen kastijdden, onderwijl ze de absinth rondroden, de kinderen dwingend er van mede te drinken. Ze kenden jeugd, geen zoete vreugde, ze wisten uitsluitend van drank en dedaden. Abel, de oudste, de latere Napoleon van de misdaad, de stoutmoedigste, waartegen August, diens broeder, met bewondering opzag, omdat hij knapper was dan hij. Afte, en dat is zeer belangwekkend in dit geval vooral, van dieverijen; om zijn honger te stillen zelfs, legde Abel er zich namenlijk op toe, het weinige dat hij geleerd had, n.l. 'n lezen en schrijven te benutten en te ontwikkelen. Hij las, als probeerde te lezen in de rondzwervende kranten hier, daar of in de weinige boekjes die er bij de burens te bekomen en. Daar de streek niet al te zeer aan lectuur deed, met uitering van de dieven- en detective-verhalen, moest hij zich mede tevreden stellen als eenig voedsel voor zijn geest, met noodlottigst resultaat. Want Abel Pollet meende in zijn onendheid, het leven zooals het overal en altijd geleefd werd te kennen. Hij leerde zich, door de interesse, zich verder en beproefde met zeldzame energie de onbegrijpelijkste den te ontcijferen en te begrijpen. Van toen af aan was Pollet verloren. In stille zwijgenis kon hij dagen en dan in het opkamertje doorbrengen, waarin hij zich reeds opelijk, om maar te kunnen lezen, liet opsluiten als straf, tot geheel het misdaad-inzicht in hem rijpte en hij langzamer-plannen ontwierp voor, door hem, met behulp zijns ders, te volvoeren strooptochten. De eerste stap op het pad misdaad was gezet, en de hem vereerende August in wien de sluwheid van den roleur huisde, stond hem gaarne ter En telkens en telkens, wanneer een groote daad volbracht beging hij thuisgekomen, kleine schelmerijen om maar opgesloten te zullen worden. Wat steeds gebeurde. Daar, end bijna, zag hij spiedend rond, bleef hij voor 't raam men, zich terughouden voor de schaarsch voorbijgaande sbewoners, turen over de glooiende, zwak opheuvende vel-die verder verrollen in golvende einders.

Nauwlettend speurend stond de jongen daar, de liggingen der en villa's bestudeerend. Dan, naar tafel gaand waarop ieren en boeken ordeloos gehoopt lagen, teekende hij aan, hij lijnen op 'n stuk papier, met scherpe kruisjes hier en En weer opnieuw de kamer in strenge overpeinzing heen eer gaande, sprak hij bevelend tot zijn denkbeeldige bende, van hij de meerdere meende te zijn, de meester, de beveler. Hij rekende tegelijk de sommen bijeen die hij dacht tigt te zullen worden en overlegde hoe hij 't gemakkelijkst huis achter den eersten heuvel zou kunnen binnendringen een of anderen dag. En de gedachte hieraan doorstuipte lichaam van genot. Fier richtte hij dan het smalle lijfje op, midden der zich in dit moment geschapen bende. En gejaagd, lotse haast, in onstuimige behoefte zijn groote daad te verdelijken, probeerde hij dan de deur open te drukken, met wandelstok een kier te wringen. Tevergeefs! Deze inbrekers-eve mislukte. Maar hij treurde niet, ontwierp in zijn eenheid een behendig plan tot inbraak. En als hij klaar was mede, borg hij 't gekreukte papier onder zijn hemd op de las, dan in zijn dievenverhalen, bestudeerde de reeds zoo herlezen bladzijden opnieuw. Op den grond liggend ging de feiten na, maar interesseerde zich vooral voor de gebe-middelen, de trucs zijner gewaande leermeesters.

Zoo vergingen de dagen en nachten, de maanden en de jaren, der en verder, tot Abel grooter was geworden en de wereld g. Zwerfend trok hij rond, maar keerde telkens weer terug zijn geboorteplaats, waar hij zijn eerste plannen tot inbraak ierp. Daar was zijn toekomst, zijn fortuin. Daar kende hij gebruiken, en de gewoonten, daar kon hij dus zijn veldtocht nmen.

maar verzamelde hij — kieskeurig — na veel moeite, omdat hij dat hij alleen te weinig machtig worden kon, om zich de witten, welke hem vroeger blijk gegeven hadden van eender en en begrijpen. Wanneer de nacht diep-donker over landen hoepelde en niemand dacht aan slecht bezoek, be-namen zij de huisjes, door hen des daags daarvoor bestemd. uiterst voorzichtig verbraken zij de sloten, namen geld en sch en sieraden weg, waarna ze onhoorbaar de woningen den, door niemand opgemerkt, tot eindelijk op een nacht, betrapt, hun eersten moord bedreven. . . . Abel vooraan. Hij 't, die onbeducht het slachtoffer doodde en koelbloedig het stal, dat er te vinden was. Om niet ontdekt te worden, dede hij zijn bende uit, nam Belgische boosdoeners in op, zodoende het gestolen geld in hun land te laten omwisselen. Frankrijk zelf te gevaarlijk scheen. Deze wissel-organisatie te goed en het succes ervan gaf hem nog hooger aanzien bij rot-gezellen.

Abel, steeds vooraan, de moedige, heldhaftige Abel, deed met diep ontzag in hem den meester, den Chef erkennen. hij, immer brutaler wordend door hun lof, niets meer ont-

ziend in zijn roofwoede, ging er altijd weer op los, verdubbelde zijn courage en meedoogenlooze plunderzucht. Geheel en al benend daar niemand hem ooit had uitgevonden, trok hij zelfs z'n den laatste ondernam hij de stoutste dingen. Drong de huizen binnen, sloeg 't eerst tegenstanders de hersenen in, maar nam óók 't eerst het geld, waarvan hij slechts een deel aan zijn kornuiten afdroeg. Na elke misdaad wist hij langs een omweg zijn huis te bereiken, dwong de wachtende vrouwen, de zijne en die van zijn broer, op te staan en koffie voor hen te zetten, wies dan het bloed van zijn kleeren en schoof ten slotte, na eerst dekens voor de vensters te hebben gehangen om rinkelen te voorkomen, de tafel er mede te hebben gedekt, ieder 't zijne toe, evenwel 'n flink restant voor zich apart houdend, zonder dat wie ook daar iets van merkte. Heel zijn zieleleven verwerd één vurig roekeloos zondaars-streven. Gevreesd, berucht, genoemd door iederen straatjongen de „Cartouche”, maar zonder dat men vermoedde dat hij de gehate, vervloekte bandiet was, steeg zijn hoogmoed, zijn lust de gemoederen der menschen te regeeren, in spanning te houden door hem. En August, in zijn klauwen totaal verworpen, loerde op nieuwen buit, blij bij zijn broer in aanzien te komen. Wist hij er één, dan werden de andere bende-genooten onder Abel verzameld en voort trok men dan de te rooven schat tegemoet.

De laatste hunner gruweldaden had hij, Abel, niet vermoed het einde te zullen zijn. Nadat zij kort te voren 'n villa waren binnengeslopen, vader moeder en dochter hadden vermoord, moet de vondst, groot 8000 francs, den chef der bende zoo bloed-dorstig hebben gemaakt, dat hij niet wachten kon tot het gestolen geld was uitgegeven. Dadelijk trok men er weer op uit, 'n boeren-huizinge binnen en bleef op zolder den geheelen nacht wachten. 's Morgens de vrouw, bij 't melken, haar man hoorend spreken over de 400 francs der pas verkochte koe, besloten ze oogenblikkelijk den boer te doden, als diens vrouw ter kerke zou zijn gegaan. 'n Strop wierpen ze hem om, dreigden hem, zoo hij niet zei waar het geld verborgen was, te zullen martelen. En ofschoon de 400 frs. in 'n koffer gevonden werden en de oude beweerde niets meer te bezitten wurgden ze hem tòch, den ongelukkige, behalve dat hem nog twee kogels door den wang jagend.

Hiermede waren hun strooptochten geëindigd. In dronken opgewondenheid, zingend en drinkend, werden ze gearresteerd dien dag, weldra schuldig bevonden — en onthoofd.

Het is feest geweest te Bethune, 'n Bloedfeest. 't Volk tierde en schreeuwde tijdens de onthoofding der vier hoofdschuldigen der bende; Abel en August Pollet — Deroo en Canu Vromant. Tien gulden hebben de lang gemartelde bewoners van het Noorden per tribune-plaats betaald en druk gejubeld en geapplaudiseerd bij elke valling van het mes. Duizenden en duizenden hebben gejuicht op dien dag des wraaks.

Maar Abel en Auguste hebben niet gesidderd bij dat gegil: ter dood — ter dood! August vond dat ze te hard schreeuwden tijdens zijn gang naar het schavot als nr. drie en Abel de laatst onthoofde zei oprecht dat hij zijn straf had verdiend! Vroeg alleen mededoogen voor vrouw en kinderen riep nog op weg naar de guillotine: „Vive la République”. Alleen schrok deze vreemde persoonlijkheid, deze groot-moordenaar terug, toen hij de bloeddende en nog lillende romp zijns broeders in den geopenden mand zag. Toen heeft hij zich verzet en alleen met moeite was 't Deiblers 1) knechten mogelijk den weerspanninge op de bascule van het bois de justice 2) te krijgen. Om hem heeft het volk als bezeten gekreist, gelawaaid en „bis” geroepen.

En 's avonds bij 't aanhooren van 't voorgelezene, heeft de oude an-alphabeet Pollet, de vader, even zijn kaarten laten liggen en nauwkeurig de gecoupeerde koppen bekeken, die de *Journal* voor het geëerde publiek had laten fotografeeren en in zijn voor-pagina étaleerde, schold op zijn kinderen, waarvan hij er nu nog twee over had, zijn dochters en die allebei in St. Lazare 3) onder dak waren gebracht als filles soumises 4).

JOHAN SCHMIDT.

1) Deibler, Frankrijk's scherprechter. 2) Guillotine. 3) Vrouwengevangenis. 4) Letterlijk onderworpen meisjes; deerns. Met dit „onderworpen meisjes” karakteriseert niet zoo juist die ongelukkigen.

BOOMENMOORD.

HAAGSCHE BOSCH, OCT. 1911.

Indien de kindermoord te Bethlehem
Veel duizende offers vergde voor den vorst,
Wiens hand genadeloos te treffen dorst
Door 't wreed bevel van zijn ontzett'bre stem, —
Hier liggen duizende offers neer voor hem,
Den storm, wiens wilde en rampenvolle borst,
Boos onheil hijgend, schrik en dreiging torst
En zwaar weegt op het land met fellen klem.

Hier liggen zij, de doden, dicht opeen
Met kruinen aardewaarts en wortels bloot,
Verdroogd van loof, van hoogen trots ontdaan.
Hier liggen zij, in zwijgen en gewezen,
Uit fieren roem gestort in dieren nood,
De wreede glorie van den doodsorkaan.

EDWARD B. KOSTER.

Foto Aug. F. W. Vogt.

HOUTSPROKKELLEN.

ALS DE BLADEREN VALLEN.

Ach, hoevele
Groene, gele,
Bruine, roode,
Bontgekleurde,
Halfverseurde,
Levend, doode,
Zwart gevlekte,
Met stof des wegs bedekte
Dorre blaân.
Kraken op de wandelpaân.

BEETS.

IK heb het al eens meer gezegd, dat de natuurhistorische waarnemingen zich volstrekt niet behoeven te bepalen tot lente en zomer, zooals veel menschen meenen. Integendeel, er zijn tal van zaken, die men juist in het najaar en in den winter moet afdoen, om geen jaar ten achter te raken, ik denk hierbij o.a. aan de observatie van onze gevleugelde vrienden op den trek, aan wintervogels, aan het zoeken, teekenen en fotografeeren van paddestoelen enz., enz.

Meent niet, dat de tijd als de bladeren vallen, door velen smalend de doode tijd van 't jaar genoemd, minder mooi is, en minder wetenswaardigs oplevert dan eenig ander seizoen. Maar ge moet er op uitgaan, en dan zult ge ondervinden hoe heerlijk 't buiten is in dezen tijd, wanneer alles zich gereed maakt te ruste te gaan. Die tijden, wanneer des morgens een wazig, licht neveltje, dat de heele omgeving in een lichtgrijs kleed hult, u slechts een gezichtsveld veroorlooft van eenige tientallen meters, een gezichtsveld, waarin telkens een plotselinge gestalte van boom of struik komt opdoemen, om achter u in 't wazige grauw te verdwijnen, de tijden, wanneer Diana's aanhangers het geweer en de patroontasch van den wand grijpen, waar zij te lang reeds ongebruikt hingen, en van hun trouwen viervoetigen jachtgezel omsprongen, veld en beemd intrekken, om een donderend woord mee te spreken in het fluistergesprek der oude boomen, de tijden, als blauwgebuisde houthakkers het stille herfstbosch opvroolijken met hun forsche slagen, klinkend van staal op hout, begeleid door hun opwekkenden zang.... zeg mij, welk rechtgeaard natuurvriend houdt niet van die heerlijke dagen, van dien krachtigen tijd, wanneer het roode zonnetje glanst op al de bonte blâren van boomen en struweel, wanneer de kleurige paddestoelen licht en leven brengen onder de donkere, ernstige pijnen, die dagen, wanneer de bladeren vallen....

Den eersten herfstdag, dat ik op mijn stalen klepper door de bosschen en over de heiden der Veluwe trapte, ritselend over

het afgefallen blad, rikketikkend het freewheel vanaf de hoogten, waren er nog niet veel champignons, heel wat minder dan ik had verwacht. Waar bleven ze, de kopergroene stropharia's, de witte inktzwammen, de goudgele panekammen, de vurig vliegenzwammen, de groenachtige blennius, het eenvoudig gekleurde eekhoortjesbrood en zoovele andere? Ik begreep het niet, dacht dat de groote zomerdroogte er schuld aan had, maar later in October, werd het beter, en nu ik dit artikeltje schrijf, is de vochtige boschbodem op verscheidene plaatsen bont geplekt door de paddestoelen en zwammen die kleurig staan met hun achtergrond van donker dennengroen. Maar al mijn vrienden van het vorig jaar zijn er toch nog niet! Daar is b.v. de duivelszwam, een soort, die, als je haar doorbreekt, eerst een witte brom vertoont, die echter al heel gauw blauw wordt aan de lucht.

Tot de allermooiste paddenstoeltjes behooren de prachtige violette amethystzwammen, het zijn maar heele kleintjes, met een hoedje van hoogstens een halven decimeter middellijn, de porceleinachtige, reinwitte armillaria, die ik nog al eens heb en daar in spleten van oude, vermolmd en verweerde boomen aantref, meest in groepjes bijeenstaand. Er zijn er nog veel meer te veel om ze allemaal op te noemen. Verscheidene hebben nog eens Hollandsche namen, en die voeren dan vaak een titel op bang van te worden. Wat dunkt u bijvoorbeeld van *Laccaria laccata* varietas *amethystina*? — Maar zonder uitzondering zijn het zeer dankbare objecten om te teekenen, te kijken of te schetsen, want ze zijn allemaal verschillend van vorm en kleur, hoedanigheden, de vieze stinkzwammen en de bruine parasolletjes, de geschubde inktzwammen, de karmijnen russula's, de roodpepiza's, de polyporussen en zoo vele andere. Ga ze ook te zoeken, en let dan meteen eens op de andere fraaie herfstkleuren, ik bedoel die van de verschillende bessen en vruchten, en die van de afgefallen of nog aan de boomen zittende bladeren. Wat een verscheidenheid van kleur en tint en toon! Waarheen uw oog zich ook wendt, overal nieuwe kleuren, andere aantrekkelijke boschgezichten. 't Mooist van alle zijn de Amerikaansche eiken met hun groote roode en oranjegele blâren, die natuurlijk ieder een kent. We hebben meer van die vreemde snoeshanen in onze parken en bosschen, b.v. de mooie, rosse, wilde wingerd en de felroode sumachs. De eerste is een klimplant, die aan uw vensteranda of serre omhoogkrakt, en in den herfst kleine blauwe bessen of druifjes krijgt, en de andere is een van onze fraaiste en meest geliefde parkboomen, die wel wat op een esch lijkt, behalve de opvallend dikke takken. De groote plataanbladeren zijn van groen

door geel langzamerhand bruin geworden, en in één enkel blad vindt men niet zelden die drie kleuren terug; de eschdoornblaren vertoonen allerlei zwarte plekken en roestvlekjes, waaraan ze gauw zijn te kennen, maar die ik toch lang niet zoo mooi vind als de gelende berken-, de bruinachtige iepen-, de heel lichtgroene, haast gele linden- en de vurige Noordsche ahornbladeren. En met z'n allen vormen die blaren zoo'n overweldigend schoon geheel, vol kleurenpracht en kleurenintensiteit, dat een wandeling door 'n kleurig najaarsbosch tot de grootste genietingen van het leven buiten behoort. Het aardigst is, dat van de meeste boomen de bladeren niet tegelijk verkleuren, zoodat ge allerlei tinten in één boom vinden kunt.

Waarom en hoe die bladeren eigenlijk afvallen, vertelt de bekende natuuronderzoeker Jac. P. Thysse als volgt: „....Over de beteekenis van al die mooie kleuren is men tegenwoordig heel vlijtig aan het studeeren. Men weet, dat elk blad bestaat uit een ontelbaar aantal kleine blaasjes, celletjes, en de meeste daarvan bevatten groene korreltjes, die te pas komen bij 't voedselbereiden door de plant. Een plant toch eet met zijn bladeren koolzuurgas uit de lucht en allerlei stoffen, die met het water worden meegevoerd uit den bodem, en die worden dan juist door die bladgroenkorreltjes verwerkt tot stoffen, zooals de plant ze gebruiken moet, o.a. suiker. Wanneer nu een blad dat zoo eenigen tijd heeft gedaan, dan raakt het vol met afvalstoffen en kan niet goed meer werken. Het moet dan afvallen en vervangen worden door andere. Vóór het afvallen wordt alles, wat bruikbaar is door nerven en bladsteel vervoerd naar 't eigenlijke plantenlichaam. Aan 't begin van de bladsteel vormt zich daarna een laagje dicht aaneensluitende celletjes (die doen als 't ware de deur toe) en wanneer dat klaar is, dan laat daar de oude steel los en het blad valt af. Ook heeft men opgemerkt, dat er dikwijls verband bestaat tusschen de herfstkleur der bladeren, en de kleur der vruchten. Heesters, die lang groen blijven, krijgen deze roode vruchten, bij gele bladeren komen in den regel blauwe vruchten en 't omgekeerde komt ook voor; denk maar aan de gele pruimen, hoe mooi die afsteken op donkere herfstblaren. In den regel is de kleurencombinatie zoo, dat de vruchten duidelijk uitkomen tegen het herfstloover. Het zal u geen moeite kosten, voor dezen regel een menigte voorbeelden te vinden, en ook er komt geen bezoeker of er wordt

Wij willen het eens proef hem neergezet zoo groot als kleine Daar is ten eerste het bramen, die de bijen helpen moeten kardinaalshoedje met zijn askerd te midden van zijn „ruches” roode vruchtjes, helder oranje te plaatsen, dan krijg je wel het binnen. Langen tijd blijven „Quel vie heureuse!” kere blaren groen. Evenak, dat alles op mij maakte, zei hij kornoelje, de bryonia, de k de Montagne!”

foelie, de olijfwilg, de lijstet leven in de bergen gezocht heeft vele andere, die alle roode even en nog beter dan vroeger kan dragen. Uitzonderingen zijged zal hebben: „Weg er mee, weg christoffelkruid, de vlier, de aan banden, de bergen in met m'n doorn, de vogelkers, de belle

die meest zwarte, of termen tijd een bijenkolonie heel hoog donkere vruchten dragen. Efflora hem bijzondere honing geeft, over staat b.v. de reeds geitbesteed bij de boeren en je komt wilde wingerd, die op zijn eenzaam bergpad van een bezoek achtergrond blauwe druifruit!” heeft gebracht, maar meestal toont. Al die bessen wordt tusschen de nu volhangende roode den mensch niet of zelden ende aardbeien, bij zijn paviljoen en maar de bramen, wie zou en vollen zonneschijn van het wijde kennen, wel. Zalige herinner Geldersche wallen, begroeij

grootte, saprijke bramen; „brui

noemden wij ze op de Veluwe met onze Ward-Lock naar benear huis namen we ze zeld ons aan het ontbijt „wat voor kunnen de zachte vrucht is eigenlijk gevaarlijk met dat tegen. 't Is ook veel leuker open en de een of andere kaart te vrije natuur op te peuzelen. Gasten vindt dan dat je levensgeluk niet, dat ze alleen door kniet gaat zien wat hij wil en tegenworden opgemaakt. Neen, in er dan opeens zes anderen; Monfazanten tref ik er niet zel je vous dirai quelque chose...” aan, en de patrijsjes en lijstet Chézières zoo'n prachtig plaatsje evenmin afkeerig van 'n frisclaar en daar, superbe, mais superbe!

Nu we toch aan vogels t's avonds terug”.

wil ik daar, met overspringillon bleu. „Ah ça! ja die wandeling andere vruchten en van henire ça! Madame Horna zou de tocht men, toch ook nog even hete que, écoutez monsieur, zoo en zoo

Foto C. J. de Meijere.

ROZENBURG TE ROTTERDAM IN DEN HERFST.

ander van meedeelen, want in den tijd als de bladeren vallen, is de vogelwereld over ongeveer geheel Noord-Europa „aufgeregt”, door den nooit volkomen begrepen drang, die onze gevederde vrienden naar het warme Zuiden drijft: de trek. Eigenlijk is zij reeds begonnen in het laatst van Juni of begin Juli, maar eerst in October met de bonte kraaien begint zij ook hen, die niet speciaal aan vogels doen, op te vallen. In groote en kleine troepen trekken ze ons land over, dwergen van goudhaantjes, lijsters, tapuiten, kwikstaartjes, leeuwerikken en natuurlijk allerlei zwemvogels, duikers en steltloopers. De laatste vertoonen zich het meest langs de kust, en de eigenlijke trekrichting gaat volgens Thysse over Terschelling, Vlieland en Texel naar Engeland, terwijl de rest links uit de flank gaat en in breede scharen door ons land zuidwaarts trekt: een groote hende langs de duinen, andere langs de oude middelzee via Gaasterland naar Holland, weer andere langs den Oostoever van de Zuiderzee en nog weer andere over de venen en heiden beoosten den IJssel. Bij die Oostelijke groepen behoreen de kraanvogels. Zij trekken bij dag (de eigenlijke tijd is in den vóórnacht) evenals bonte kraaien, morgen, dat ontbijt in die prachtige natuur.

Je koffie en je croquants te gebruiken onder een zacht beschermend groen dak met een tooneel voor oogen dat ongelooflijk is van grootsheid en fijnheid. Je weet wat Holland voor me is, Amico, maar ik ga het landschap hier heel in stilte lief krijgen. Ik weet dat jij dit alleen leest en anderen dus niet om „den onzin zullen lachen Zwitserland met Holland te vergelijken en dan als een soort wonder te vertellen dat je Zwitserland toch ook wel mooi vindt”. Ik weet dat jij me begrijpt en je weet dat de bergen hun taal beginnen te spreken tegen me. Het komt me soms voor dat ik ze het meeste lief heb zoo 's morgens aan de ontbijttafel als ze lijken op een droom, op een belofte, op iets dat onder een dunne sluier ligt....

„Ecoutez, zegt Monsieur Horna weer. Ik weet nog een andere tocht en „je suis sure”, die zal u beiden goed bevallen. Van Salvan naar Vernayaz....”

„O, oh' roepet de papillion bleu. Oh!... mais! dat is een tocht, die moet u doen. Ik heb die tocht ook gemaakt met mijn Papa...!”

Job en ik verdiepen ons in de kaart. Job heeft dadelijk met zijn strategisch oog, je weet nog wel Amico, hoe hij dadelijk als bij ingeving alle wegen kent, de opgenoemde punten en tochten gevonden. Nu hebben wij er zes. Chézières, en dan anderen weg naar Chézières, Champéry, Villars, Martigny.... Salvan.... Ons eigen vaag plan brengt hij te berde.

„Oh mais! zegt Madame Horna, c'est joli ça. Wel ja, ga naar Champéry. Dat moet u ook zien....”

„Champéry, broemt Monsieur Horna, daar zul je je vervelen een boulevard en nog eens boulevard....”

„En de vrouwen dragen er broeken en roode mutsen,” roept de Papillion, „mais c'est intéressant! Faut voir Champéry!”

„Rien pour vous, je pense, zegt Madame Bonno zacht tot me over haar kop koffie heen, „rien pour vous!” Ik weet wel wat u wilt, u wilt schilderachtige, stille plaatsjes, daar is „le monde!”

Maar die dames in pantalons en met 'r roode mutsen hebben Job bepaald weer op Champéry terug gebracht. We besluiten voor Champéry.

„Quand c'est ça, zegt de Brigadier, komen we u van avond een stuk te ontmoet. De trein komt om zeven uur in Aigle. Na

geel langzamerhand bruin ge-
ten, en in één enkel blad vindt
niet zelden die drie kleuren
de eschdoornblaren vertoonen
de zwarte plekken en roest-
plekken, waaraan ze gauw zijn te
kennen, maar die ik toch lang niet
vind als de gelende ber-
mooi vind als de gelende ber-
de bruinachtige iepen-, de
lichtgroene, haast gele linden-
de vurige Noordsche alornblad-
En met z'n allen vormen die
zo'n overweldigend schoon
vol kleurenpracht en kleu-
rensiteit, dat een wandeling
in kleurig najaarsbosch tot de
beste genietingen van het leven
behoort. Het aardigst is, dat
de meeste boomen de bladeren
regelmatig verkleuren, zoodat ge-
le tinten in één boom vinden

waarom en hoe die bladeren
afvallen, vertelt de be-
natuuronderzoeker Jac. P.
ese als volgt: Over de
kenis van al die mooie kleuren
tegenwoordig heel vlijtig aan
studeeren. Men weet, dat elk
bestaat uit een ontelbaar aan-
kleine blaasjes, celletjes, en de
ste daarvan bevatten groene
celletjes, die te pas komen bij 't
selbereiden door de plant. Een
toch eet met zijn bladeren
zuurgas uit de lucht en allerlei
en, die met het water worden meegevoerd uit den bodem,
die worden dan juist door die bladgroenkorreltjes verwerkt
stoffen, zooals de plant ze gebruiken moet, o.a. suiker. Wan-
nu een blad dat zoo eenigen tijd heeft gedaan, dan raakt
vol met afvalstoffen en kan niet goed meer werken. Het moet
afvallen en vervangen worden door andere. Vóór het afvallen
alles, wat bruikbaar is door nerven en bladsteel vervoerd
't eigenlijke plantenlichaam. Aan 't begin van de bladsteel
zich daarna een laagje dicht aaneensluitende celletjes
doen als 't ware de deur toe) en wanneer dat klaar is,
daar de oude steel los en het blad valt af. Ook heeft
opgemerkt, dat er dikwijls verband bestaat tusschen de
stkleur der bladeren, en de kleur der vruchten. Heesters,
lang groen blijven, krijgen deze roode vruchten, bij gele bladeren
men in den regel blauwe vruchten en 't omgekeerde komt
voor; denk maar aan de gele pruimen, hoe mooi die afsteken
donkere herfstblaren. In den regel is de kleurencombinatie
dat de vruchten duidelijk uitkomen tegen het herfstloover.
zal u geen moeite kosten, voor dezen regel een menigte voor-
den te vinden, en ook de onvermijdelijke uitzonderingen. . .

Wij willen het eens probeeren.
ar is ten eerste het bekende
rdinaalshoedje met zijn kantige
de vruchtjes, helder oranje van
men. Langen tijd blijven de don-
re blaren groen. Evenzoo de
moelje, de bryonia, de kamper-
die, de olijfwilg, de lijsterbes en
de andere, die alle roode bessen
agen. Uitzonderingen zijn het
ststoffelkruid, de vlier, de slee-
orn, de vogelkers, de belladonna,
meest zwarte, of tenminste
kere vruchten dragen. Er tegen-
staat b.v. de reeds genoemde
de wingerd, die op zijn rooden
tergrond blauwe druifjes ver-
mt. Al die bessen worden door
mensch niet of zelden gegeten.
ar de bramen, wie zou ze niet
men, wél. Zalige herinnering, die
dersche wallen, begroeid met
ote, saprijke bramen: „brummels”
enden wij ze op de Veluwe. Mee-
ar huis namen we ze zelden, daar
men de zachte vruchten niet
gen. 't Is ook veel leuker ze in de
e natuur op te peuzelen. Meent
et, dat ze alleen door kinderen
orden opgemaakt. Neen, ook de
anten tref ik er niet zelden bij
en, en de patrijsjes en lijsters zijn
emin afkeerig van 'n frisch hapje.
Nu we toch aan vogels toe zijn,
ik daar, met overspringing van
dere vruchten en van herfstbloes-
en, toch ook nog even het een en

Foto C. J. de Meijere.

ROZENBURG TE ROTTERDAM IN DEN HERFST.

ander van meedeelen, want in den tijd als de bladeren vallen, is de
vogelwereld over ongeveer geheel Noord-Europa „aufgeregt”,
door den nooit volkomen begrepen drang, die onze gevederde
vrienden naar het warme Zuiden drijft: de trek. Eigen-
lijk is zij reeds begonnen in het laatst van Juni of begin Juli,
maar eerst in October met de bonte kraaien begint zij ook hen,
die niet speciaal aan vogels doen, op te vallen. In groote en kleine
troepen trekken ze ons land over, dwergen van goudhaantjes,
lijsters, tapuiten, kwikstaartjes, leeuwerikken en natuurlijk aller-
lei zwemvogels, duikers en steltloopers. De laatste vertoonen
zich het meest langs de kust, en de eigenlijke trekrichting gaat
volgens Thijssse over Terschelling, Vlieland en Texel naar Engeland,
terwijl de rest links uit de flank gaat en in breede scharen door
ons land zuidwaarts trekt: een groote bende langs de duinen,
andere langs de oude middelzee via Gaasterland naar Holland,
weer andere langs den Oostoever van de Zuiderzee en nog weer
andere over de venen en heiden beoosten den IJssel. Bij die
Oostelijke groepen behooren de kraanvogels. Zij trekken bij dag
(de eigenlijke tijd is in den vóornacht) evenals bonte kraaien,
het gros der roeken, gaaian, kauwtjes, eksters en veel roofvogels.

Foto Aug. J. W. Vogt.

BLADHARKEN.

tuin onder de schaduw van een grooten pereboom is afgeschoten als grasveld — daar staat een groote tafel en het is de eigenlijke huiskamer. Het bijenrijk is meer achterin — daar staan nu de „ruches” en hier is Monsieur Bonge bijna altijd te vinden, ja zelfs bouwde hij een paviljoentje bij de bijenkolonie, waar hij bij tijden ook slaapt om dicht bij zijn vriendinnen te zijn. Amico als ik denk aan jou kamer, je atelier, eet- en ontvangkamer tegelijk, de kast waar je je bibliotheek en je linnengoed tegelijk instopt in broederlijke pêle-mêle, aan weekende verkwasten naast een opengebroken blikje sardines, aan de Bengaleesche zijden sjaal, die met de gouden rand, naast je verveloos fonteintje met een kapotten handdoek, aan het gothisch spiegeltje uit de kerk in het Limburgsche en je drie theelepeltjes in bedroevenden toestand, aan,.... ja, vul het zelf maar aan, beste vriend en ik zie dan de eigenlijk akelige netheid, waarin dit huisje verkeert, waarin een man geheel alleen zorgt voor zich zelf — zelf schoonmaakt, zelf kookt en dat in een keuken Amico, waar iedere vrouw zich in haar „assiette” zou voelen, dat verzeker ik je, zelf zijn hout hakt, zelf alles omwascht, en er dan nog een grooten tuin en een bijenkolonie bij onderhoudt, dan zeg ik de zeer weinig origineele opmerking: „Wat zijn de menschen verschillend!” — Denk niet dat ik „Trimyxos” onze gezamenlijke werkplaats beschenen door ons „drie gròote lichten!; afbreek! Zouden jij of Job of ik ooit kunnen vergeten onze werken in „Trimyxos”, ’t wachten als een model zich liet wachten, onze verontwaardiging als Mimi dat kleine model d'r haren had nat gemaakt en zich „mooi” had aangekleed? Onze snoeppartijen aan verse vijgen en in den herfst onze notenkrakerijen bij den haard, jij onder de Madonna van Memling, waar we altijd vonden dat je hoorde met je „primitief” type?

Amico, ik verzeker je dat ik „Trimyxos” niet afbreek, en dat niets me liever is dan aan onze jeugd en bokkensprongenperiode te denken. Mij is liever het artistieke rommeltje bij jou. Bij dezen meneer is niets artistieks, behalve een mooie tekening van een haan, die in de salle à manger hangt. Stijf en netjes en helder is alles, maar er is, en nu moet ik een Fransch woord gebruiken, het kan niet anders, er is een charme, een groote charme. Je moet onder dien pereboom zitten en dan Bonge aan het werk zien, met de groote flambard over zijn blauwe oogen, met het grijze geestige puntbaardje, met het bruine fluweelen vest over zijn wit hemd, waarvan de mouwen halverwege zijn opgestroopt — je moet hem zien heen en weer gaan in de zon, eerst om de aardbeien te plukken, want er komt geen bezoeker of er wordt een mandje met aardbeien voor hem neergezet zoo groot als kleine appels, dan werken aan zijn ramen, die de bijen helpen moeten haar was te maken, dan gemaskerd te midden van zijn „ruches” aan het rooken en om de ramen te plaatsen, dan krijg je wel het gevoel, de overtuiging van „Quel vie heureuse!”

Toen ik zeide welken indruk, dat alles op mij maakte, zei hij eenvoudig: „Ah! c'est la vie de Montagne!”

Ik hoorde later dat hij dit leven in de bergen gezocht heeft na een ongelukkig huwelijksleven en nog beter dan vroeger kan ik mij voorstellen hoe hij gezegd zal hebben: „Weg er mee, weg met het leven in kleinheid en aan banden, de bergen in met m'n bijen!”

Soms brengt hij in den warmen tijd een bijenkolonie heel hoog de bosschen in waar de bergflora hem bijzondere honing geeft, dan worden zijn vrienden uitbesteed bij de boeren en je komt hem ergens tegen, op een eenzaam bergpad van een bezoek terugkomend dat hij „la haut!” heeft gebracht, maar meestal is hij in dien grooten tuin tusschen de nu volhangende roode bessenboompjes, bij de geurende aardbeien, bij zijn paviljoen en huisje en bijenkorven, die den vollen zonneschijn van het wijde dal hebben.

TOCHTJES MAKEN.

Als we hier in het pension met onze Ward-Lock naar beneden komen vraagt iedereen ons aan het ontbijt „wat voor plannen we hebben?” Het is eigenlijk gevaarlijk met dat blauwe boekje rond te loopen en de een of andere kaart te bestudeeren, want ieder der gasten vindt dan dat je levensgeluk niet volmaakt is als je dat niet gaat zien wat hij wil en tegenover je eigen eerste plan staan er dan opeens zes anderen; Monsieur Horna zegt „Ecoutez, je vous dirai quelque chose....” Hij gaat je dan uitleggen, dat Chézières zoo'n prachtig plaatsje is en de wandeling vanaf daar en daar, superbe, mais superbe! en het prettigst is, je kunt 's avonds terug”.

„Chézières?” vraagt de Papillon bleu. „Ah ça! ja die wandeling heb ik ook gemaakt. Faut faire ça! Madame Horna zou de tocht juist andersom maken. Parce que, écoutez monsieur, zoo en zoo

Foto H. A. Kooij.

HUISJES IN DE BERGEN.

is de weg mooier en je pakt daar de trein; maar toch en tous cas, zou ik meer zijn voor Villars....”

„Ah mais, Villars! dat is niets voor Madame, meent Madame Bonno, Champey is veel artistieker”.

„Champey. Superbe, de weg daarheen!” meent le papillon die dien tocht ook gemaakt heeft.

„Moi je vous conseillerais....” zegt le Brigadier onze hospita die bij dezen naam in het geheele dorp bekend is, met een zekere gezellige beslistheid en haar maniertjes van een goede moeder kip die voor haar kuikens zorgt: „Ga naar Martigny çela vous amusera!”

We zitten als iederen morgen nu het weer zoo mooi is onder het zachte groen van de lindeboomen. In de open vakken waar de blaren nog niet gekropen zijn is zacht groen doek gespannen. Het geeft een aangename tint boven onze hoofden; een zachte warmen glans op de ontbijttafel. Op het hekje van den tuin, vlak bij ons zitten de koolmeezen te wachten op hun ontbijt dat ze van Mademoiselle Jeanne krijgen, de zuster van onzen Brigadier die iederen morgen amandelen voor hen klein maakt. Het ontzaglijke wijde dal en daarachter de hoge bergen liggend in teere morgentinten, zooals alleen een zomerochtend ze heeft; het is eigenlijk iets waar je niet dankbaar genoeg voor kunt zijn iederen morgen, dat ontbijt in die prachtige natuur.

Je koffie en je croquants te gebruiken onder een zacht beschermend groen dak met een tooneel voor oogen dat ongelooflijk is van grootsheid en fijnheid. Je weet wát Holland voor me is, Amico, maar ik ga het landschap hier heel in stilte lief krijgen. Ik weet dat jij dit alleen leest en anderen dus niet om „den onzin zullen lachen Zwitserland met Holland te vergelijken en dan als een soort wonder te vertellen dat je Zwitserland toch óók wel mooi vindt”. Ik weet dat jij me begrijpt en je weet dat de bergen hun taal beginnen te spreken tegen me. Het komt me soms voor dat ik ze het meeste lief heb zoo 's morgens aan de ontbijttafel als ze lijken op een droom, op een belofte, op iets dat onder een dunne sluier ligt....

„Ecoutez, zegt Monsieur Horna weer. Ik weet nog een andere tocht en „je suis sure”, die zal u beiden goed bevallen. Van Salvan naar Vernayaz....”

„O, oh' roept de papillion bleu. Oh!... mais! dāt is een tocht, die moet u doen. Ik heb die tocht ook gemaakt met mijn Papa...!”

Job en ik verdiepen ons in de kaart. Job heeft dadelijk met zijn strategisch oog, je weet nog wel Amico, hoe hij dadelijk als bij ingeving alle wegen kent, de opgenoemde punten en tochten gevonden. Nu hebben wij er zes. Chézières, en dan anderen weg naar Chézières, Champey, Villars, Martigny.... Salvan.... Ons eigen vaag plan brengt hij te berde.

„Oh mais! zegt Madame Horna, c'est joli ça. Wel ja, ga naar Champey. Dat moet u ook zien....”

„Champey, broemt Monsieur Horna, daar zul je je vervelen een boulevard en nog eens boulevard....”

„En de vrouwen dragen er broeken en roode mutsen,” roept de Papillon, „mais c'est intéressant! Faut voir Champey!”

„Rien pour vous, je pense, zegt Madame Bonno zacht tot me over haar kop koffie heen, „rien pour vous!” Ik weet wel wat u wilt, u wilt schilderachtige, stille plaatsjes, daar is „le monde!”

Maar die dames in pantalons en met 'r roode mutsen hebben Job bepaald weer op Champey terug gebracht. We besluiten voor Champey.

„Quand c'est ça, zegt de Brigadier, komen we u van avond een stuk te ontmoet. De trein komt om zeven uur in Aigle. Na

het souper kunt u dan om half negen opwandelen en om tien uur thuis zijn. We gaan u dan tegemoet tot Verscort, en we wachten u bij de „Fontaine!”

„Toute la bande? juicht le papillon, hoera!” Want het is een verzetje, een niets en toch een pretje, zoo 's avonds in den maneschijn met „toute la bande” op weg te gaan.

Monsieur Horna neemt een presenteerblaadje en danst even een tarantelle. Het blaadje is een tamboerijn.... de meezen vliegen verschrikt in de kromme appelboom op het veld vlak bij het huis.

„What is the matter?” vraagt mij Miss Gondale, die nu ook verschijnt voor het ontbijt.

„Wij gaan naar Champéry — et c'est pour cela...”

O, dat Champéry, Amico! hoe anders dan ons kleine plaatsje hier, ik heb dit nu liever dan ooit, weet je met z'n heerlijke rust. Ik vermoed of neen ik weet haast zeker dat veel plaatsen in Zwitserland bedorven zijn als Champéry. Het ligt aan het eind van het Vièze-dal. Natuurlijk is het er mooi. „Waar is Zwitserland niet mooi?” schreef mij laatst iemand. Het is hier natuurlijk mooi. Het dal is veel enger dan het onze, maar ook verrassend door het woeste afgewisseld door veel liefelijks. Ik zou het wel eens willen zien zonder al die mensen en wie weet hoe velen die daar zijn van diezelfde mensen misschien ook niet zoo denken. Ik kreeg nu dadelijk bij aankomst den indruk alsof ik op de place des attractions was van een tentoonstelling. „Le village Suisse”, of dat ik in een theater in Londen zat en een bouffe zag opvoeren, met een acte in Zwitserland en vele Engelschen. Een lange, nauwe weg, met aan weerskanten Zwitsersche huizen in hun beste pakjes, sommigen werkelijk wel mooi als ze daar niet met het onnaïve air gestaan hadden, met veel bazars en tearooms, en Grand Hôtels. Donkere overgroeide tuintjes vol mensen. Veel mensen, veel auto's. Veel Engelschen in zeer extra origineele nonchalante pakjes, donkere types uit Italië en Roemenië, en opzichtige Amerikaansche dames met losse voiles voor haar hoeden. Hollandsch hoorden we ook veel spreken. Een blik in de Journal des Etrangers deed me opmerken dat er in één Hotel zes Hollandsche families waren. — De roode zakdoek als hoofdbescherming, eigenlijk een gedeelte van het volkskostuum, wordt hier door bijna iedereen gedragen. Men ziet kostscholen wandelen, waarvan al de meisjes en de onderwijzeressen roode doeken om het hoofd hebben. Bij de donkere slavische typen met de krullende wilde haren staat het prachtig. Iedereen slentert, kijkt voor de winkeltjes, snoept op de stoepen der tea-rooms of bij de uitstallingen van vruchten door lichte schermen overdekt. Soms marcheert er opeens een troepje bergbestijgers, dames en heeren met lange stokken, korte broeken en rokken, beverde hoedjes door de menigte. Het is een bonte mengeling van alles en ik kon het gevoel niet van mij afzetten, dat ik in een comédie was, zelfs toen we buiten het dorp waren en een der aangegeven wandelingen deden naar de „galerie Défago” ging dat gevoel niet weg — 't was of de donkere dennenbosschen daar gegroepeerd waren, of de bruischende stroom daar kunstig geleid was, of de huisjes daar expres waren neergezet, of niets er echt was!

En toch was alles echt — toch is dat daar zoo door de natuur. Zouden al de slechte voorstellingen, dingen die wel de werkelijkheid weergeven maar in hun kern zielloos zijn, als leelijke mise en scènes, oliographieën, gekleurde prentbriefkaarten en al dergelijke zondige uitingen van de menschen meer, ons het werkelijke zoo ongenietbaar gemaakt hebben of zouden die rustloos rust en genot zoekende bezoekers het doen, die zoo'n Zwitsersche plaats „lanceeren?”

DE VERLICHTING VAN AMSTERDAM.

PRUTTELAARS en pessimisten, die van niets zoo gauw de keerzijde der dingen zien als van het goede, plegen met welgevallen te wijzen op de nadeelen, aan den technischen vooruitgang der laatste eeuw verbonden. De gemakken, die wij aan dien vooruitgang danken, door hen als iets van zelf-sprekends aanvaard en nauwelijks gewaardeerd, herinneren hen slechts aan de gezellige en mooie dingen, die er door verloren zijn gegaan. Voor de grootsche schoonheid der moderne massale stichtingen hebben zij geen gevoel, daar men hen nog niet heeft geleerd ze als

DE KALVERSTRAAT IN HET BEGIN DER 19e EEUW,
GEZIEN VAN DE GAPERSTEEG AF.

minder met den toestand ingenomen waren. In de zestiende eeuw althans begint de overheid, althans op enkele punten, voor eenige geregelde verlichting te zorgen en verlangt van de burgers, dat zij aan het twaalfde huis des nachts een brandenden lantaarn ophangen. En toen Jan van der Heyden, de uitvinder van de slangbrandspuit, in 1663 een verbeterd model straatlantaarn uitvond, haastte het bestuur van Amsterdam zich, de geheele stad ervan te voorzien.

Men vindt van dit model eene duidelijke afbeelding in het onlangs verschenen werk van den heer G. P. Zahn Jr.: *De geschiedenis der verlichting van Amsterdam* *), waaruit wij hier een en ander vertellen. De eigenlijke lantaarn, waarin een oliepit brandt, en waarin de luchttoevoer en de afvoer der verbrandingsprodukten naar streng wetenschappelijk beginsel geregeld is, staat op een vierkante houten paal, met verbeed voetstuk. Deze paal is natuurlijk veel dikker dan onze ijzeren lantaarnpalen; hij heeft ongeveer de afmetingen van het grondvlak van den lantaarn, waardoor een voor het oog veel meer bevredigend geheel verkregen werd dan thans. Onze dunne ijzeren pijpen, met hun ongelukkige gegoten versieringen, maken tegenover die kloeke zeventiende-eeuwsche korte zuilen een droevig figuur. De houten paal heeft echter nadeelen, die vermoedelijk veel van het mooie be-dorven zullen hebben; het weinig duurzame van het materiaal doet verwachten, dat ze dikwijls scheef stonden, en er verweerd en armoedig uitzagen.

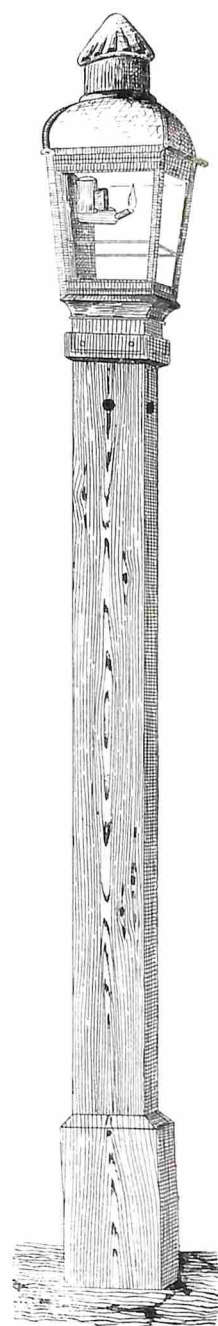
De heer Zahn heeft zich veel moeite gegeven, om gegevens betreffende de oude straatverlichting in de archieven op te diepen. Hij was inderdaad zoo gelukkig, menig interessant document te vinden. Zoo is hij dan in staat ons een begrip te geven van de onkosten, die aan dezen tak van dienst verbonden waren. In 1682, lezen wij bij hem op bladz. 7, werd Amsterdam verlicht door 2380 lantaarns, waarvan het onderhoud en gebruik ruim / 24.000 kostten, een voor dien tijd zeer aanzienlijke som. Ook publiceert de heer Zahn de instructies, die in de achttiende eeuw den Amsterdamschen lantaarnopstokers gegeven werden. Het blijkt daaruit, dat zij zeer streng gecontroleerd werden, zeer slecht betaald — dit laatste maakt de heer Zahn uit nadere gegevens op — en bij het geringste verzuim zeer zwaar beboet.

officieele schoonheden te bekijken.

Voor dezulken is de geschiedenis der straatverlichting een heerlijk kluifje. Hoe knus toch laat zich praten over den ouden tijd, toen men 's avonds niet zonder lantaarn de straat opging, daar men op geen andere verlichting kon rekenen. Hoe Rembrandtiek moet dat licht gevallen zijn op de personen en voorwerpen, waar de late wandelaars, die bedachtzaam en ernstig voortstapten door de stille straten, het ter verkenning op richtten! Zulk een wandeling naar huis moet toen vol phantastische bekoring geweest zijn. Men zag om den hoek donkere gestalten naderen, een zwakken lichtstraal voor zich met zoekend bewegend; wie? Met gewichtig gebaar werd de eigen lantaarn dan opgeheven, of 't wel goed volk was. Toen kon men nog, dicht bijeen in den schaduw weggedoken, den tegenstander en zijn woorden ongemerkt bespieden en beluisteren: toen kon men elkaar voorbysluipen zonder herkend te worden, en in een zijstraat verdwijnen.

Niet waar, dat is heel wat interessanter dan tegenwoordig, en daar wij nu toch niet meer in de modderkuilen van vroeger eeuwen kunnen rollen, laat er zich met veel gevoel over praten.

Het schijnt echter dat onze voorouders, voor wie die kuilen iets zeer reëls waren,

HOUTEN PAAL
MET LANTAARN
EN OLIELAMP
VERVAARDIGD
DOOR J. VAN DER
HEYDEN IN 1663.

In de 18e eeuw komt de gewoonte op, de lantaarns te hangen aan touwen, die tusschen de huizen gespannen werden, zooals nu met de electriche lampen geschiedt.

In zijn tweede hoofdstuk stelt de heer Zahn de verdiensten in 't licht van onzen landgenoot, den Maastrichtenaar Jan Pieter Minckelers, een der ontdekkers van het steenkolengas. In 1901 werd voor dezen in 1824 gestorven, verdienstelijken geleerde in zijn vaderstad een standbeeld opgericht, dat men op bladzijde 25 van het besproken werd afgebeeld kan vinden.

Het grootste gedeelte van het belangwekkende boek is uit den aard der zaak aan de negentiende eeuw gewijd. En daar de schrijver gedurende meer dan dertig jaren aan de Amsterdamsche gasfabrieken werkzaam is geweest, is hij in staat geweest, vele documenten te verzamelen, die wellicht elders niet meer te vinden zijn. Voor de kennis van den strijd der partijen, die zooals men weet te Amsterdam zeer hevig geweest is, heeft zijn boek daardoor blijvende waarde.

Nadat in 1816 in tegenwoordigheid der koninklijke familie voor 't eerst in ons land een zaal bij wijze van proef met gas verlicht was — een zaal in het Gereformeerde Oude Vrouwen- en Mannenhuis op den Amstel —, begonnen de pogingen om een gasfabriek op te richten. Dat ging echter niet zoo vlot. Wel kreeg de Amsterdamsche Pijp-Gas-Compagnie, in 1825 opgericht, in hetzelfde jaar de koninklijke goedkeuring, doch de voorwaarden, die men haar stelde, waren om onbekende redenen zoo bezwaarlijk, dat zij niet floreeren kon. Zoo mocht zij per etmaal niet meer dan 50.000 kubieke voeten gas stoken, en dat wel uitsluitend uit raapolie. De aandelen kwamen echter in handen eener Engelsche maatschappij, de I. C. G. A. (Imperial Continental Gas Association), die in 1834 een betere concessie wist te verkrijgen en verlof verwierf in een aantal straten buisleidingen te leggen. Uitbreiding werd haar echter — om onbekende redenen — voorloopig geweigerd.

Het duurde tot 1840 eer men er aan dacht, het gas ook voor de straatlantaarns te gebruiken.

De schrijver drukt een merkwaardig kreupeldicht af, den vijftien October 1835 vervaardigd door iemand, die tot zijn ontsteltenis voor 't eerst een kerk — de groote kerk — met gas verlicht zag. Zijn vroom gemoed ziet met de clairvoyance, die zulke vrome gemoederen bij zulke gelegenheden aan den dag plegen te leggen, in die heilighschennis het begin

„Van een totale breuk en ondergang geheel, Van ware godvrucht!”

Hij roept alle welgezinden op, om „met „den Sociaan, der Remonstranten leeren” tevens „het Gas-verlichtingswerk” uit te drijven. Dan eerst

„Dan wordt men voorbereid door waarheid en gerigten,
Tot 's Heeren Avondmaal en gaslicht moet dan zwichten”.

* * *
De hooge gasprijzen der I. C. G. A. gaven de groote suikerraffinadeurs C. de Bruyn en Zoon aanleiding tot het stichten eener nieuwe gasfabriek, de Hollandsche fabriek, aan den Weteringschans bij de Reguliersgracht. Sinds 1844 had de I. C. G. A. daaraan een concurrent, althans voor de particuliere leverantie. Voor de straatverlichting heeft zij altijd het monopolie gehad. De strijd tusschen haar en de gemeente over de concessievoorwaarden, de overgang tot de gemeente-exploitatie, en de oprichting der Electriche Centrale vormen den voornaamsten inhoud van het levendig en onderhoudend geschreven boek van den heer Zahn. Wij geven daarvan geen overzicht, daar zulke onderwerpen alleen belangwekkend zijn, als ze met gematigde uitvoerigheid behandeld worden.

San.

*) Uitgave van Scheltema & Holkema's Boekhandel, Amsterdam.

LANTAARNOPSTEEKERS NIEUWJAARS-WENSCH, OPGEDRAGEN AAN DE BURGERS EN VERDERE INWONERS DER STAD AMSTERDAM, BIJ DEN AANVANG VAN HET JAAR 1843.

Weekblad „De Amsterdamer”, 14 XI '97.

DE OPGELOSTE GAS-KWESTIE.

B. en W.: En wat ziet u nu, juffrouw?

De juffrouw (die met het ei werkt): Kijk eris, heeren! Hier in 't midden drijft de gaskwestie; die is nou opgelost, maar door de nevelen, die daaronder zitten ontstaan de bezwaartijhedens en financiële besommeringen en nou is 't maar de kwestie of uves licht, verlichting geeft aan de burgers — of dat ze door uves licht in den donker komen te zitten van wegens de prijzen. De duisternis is de toekomst, heeren! en het licht is het licht, maar de centen binnen de centen. Ziet uwee zoo leit nou de zaak hier in 't glas.

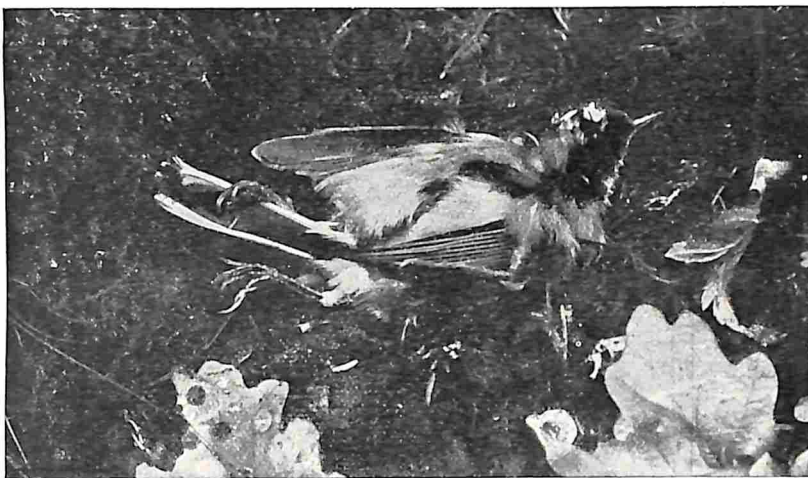
OLIEVERLICHTING AAN TOUWEN OP DE N.Z. VOORBURG WAL BIJ HET POSTKANTOOR.

DOODGRAVERS AAN HET WERK.

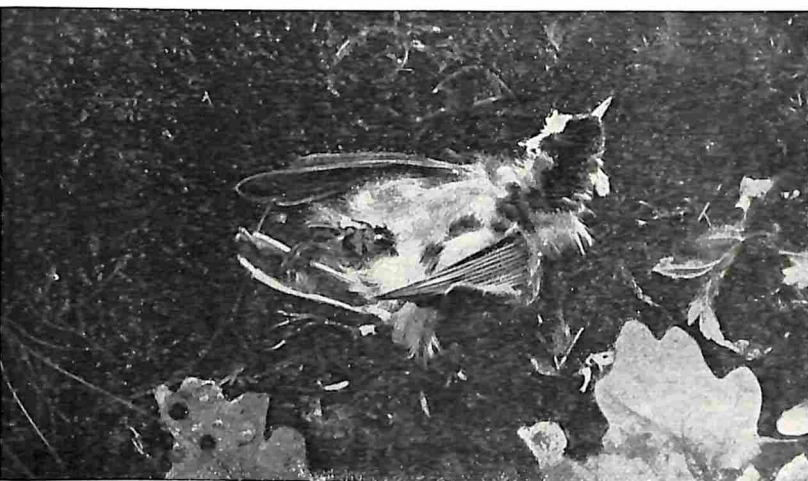
DIKWIJLS hoort men de menschen, bij 't aanschouwen of beschouwen van een of ander levend wezen, vragen: „welk nut heeft dit dier nu?” Ze bedoelen daarmee meestal: „welk nut heeft het voor ons”, het bekende standpunt, dat den mensch als middelpunt van het heelal beschouwt, en waarnaar alles wat er leeft en groeit wordt

I. EEN VOGEL (KOOLMEES) IS IN HET BOSCH OMGEKOMEN. AAN DEN BEMOSTEN VOET VAN EEN JONGEN EIK, WAAR DE BOSCHMUIS DE ZWARTE AARDE HEEFT OMGEWOELD, LIGT HET DOODE VOGELTJE UITGESTREKT, MET TEGEN HET LICHAAM GELEGDE VLEUGELS EN OPGETROKKEN POOTJES. DE AANWEZIGHEID VAN EEN KEIZERVlieg TOONT AAN, DAT ONTBINDING REEDS IS INGETREDEN.

II. DE, NIET ZICHTBARE, DOODGRAVERS ZIJN MET DE TER-AARDEBESTELLING AANGEVANGEN. HET LICHAAM VAN DEN, NU OP DEN RUG LIGGENDEN, VOGEL BLIJKT IN ZIJNE LENGTE-AS OP BIJZONDERE WIJZE TE ZIJN INEENGESCHOVEN: DE STAART IS EENIGSZINS NAAR HET LICHAAM TOE OMGEKNIKT, DE KOP IS TEGEN HET LICHAAM GELEGD, DE VLEUGELS ZIJN NAAR BOVEN GEDRUKT. IN DE OMGEVING VAN HET CADAVER LIGT OPGEWOELDE AARDE.

III. HET VOGEL LICHAAM IS NOG KORTER GEWORDEN EN TEGELIJKERTIJD ZOO VER INGEGRAVEN, DAT ZIJN HOOGSTE PUNT ZICH OP GELIJKE HOOGTE BEVINDT MET DEN GROND, WAARBOVEN SLECHTS STAART, VLEUGELS EN KOP UITSTEKEN. EEN DOODGRAVER, ZOOALS DE VERBREDEDE TARSSEN (BEDJES VAN DEN VOET) DER VOORPOOTEN AANTOONEN, EEN MANNETJE, KRIJPT OP HET CADAVER; HIJ KWAM ER ONDER VANDAAN EN ZAL HET VOLGENDE OOGENBLIK TUSSCHEN DE VEEREN VERDWIJNEN.

beoordeeld, beschermd of bestreden, naar gelang het 's menschen belangen al of niet in den weg staat. De naturalist denkt er anders over en hoewel hij den praktischen mensch volkomen gelijk geeft, wanneer hij voor hem beslist schadelijke dieren of planten uitroeit of beperkt, ja, hem menigmaal middelen, op de studie der Levende Natuur gegrond, aan de hand doet, teneinde dit voor het bestaan van den mensch noodzakelijke werk te bevorderen, meet hij zijne waardeering voor het levende af, naar de schoonheid of doelmatigheid van vormen en bouw, naar de wonderlijke instincten en bewijzen van verstand en naar de rol die een levend wezen in de Natuur vervult, ongeacht schadelijk of nuttigheid voor den mensch. Bij vele insecten is de rol die zij in de Natuur spelen duidelijk aan te wijzen, wat vooral bij ons huidig onderwerp het geval is. De Doodgravertjes behooren tot een groote groep insecten, die de taak der reiniging in de Natuur vervullen. Zij zorgen, dat verganende organismen tijdig worden opgeruimd, vóór ze, onderworpen aan het ontledingsproces door microscopische organismen, in de dampkringslucht een gevaar zouden opleveren voor het andere levende in de nabijheid van hunne laatste rustplaats. Nu ondergaan ze het ontledingsproces onder den grond.

De algemeenste onzer doodgravertjes (er zijn verscheidene soorten) zijn vrij opvallende kevers van plus minus 2 c.M. grootte. Zij dragen de sombere kleur des doods, opgevrolijkt door twee helder oranje banden, die dwars over de dekschilden loopen.

Dikwijls heb ik ze bij hun arbeid betrappt en mij vermaakt met hunne bedrijvigheid, met hun rusteloos onderwoelen van het voedsel voor hunne larven. Nam ik één in handen, dan liet hij een merkwaardig gepiep hooren, dat wordt voortgebracht, door 't wrijven van een der achterlijfsringen tegen den achterrand der dekschilden. Misschien is dit een soort verdedigings- of liever schrikmiddel, evenals als het loozen van een zeer onaangenaam riekend, bruin vocht. Een vogel of ander dier zal misschien een, zich op deze wijze verzettende prooi laten vallen. In verband hiermede kan ik nog wijzen op de beteekenis van de opvallende oranje banden op de dekschilden, die z.g. schuwkleuren zouden kunnen zijn, welke den aangrijper zeggen: „pas op, ik ben oneetbaar!”

Daar de beteekenis van die kleuren echter in dit geval niet vaststaat, stap ik daarover liever maar heen. Een eigen waarneming waarschuwt me bovendien, om de beteekenis van die kleuren te overschatten, daar ik waargenomen heb, dat een muurhagedis een doodgraver ving en doodde.

De afbeeldingen brengen de begrafenis van een vogel in beeld. Echter begraven doodgravers ook mollen, muizen, hagedissen, kikkers en zelfs grootere dieren zooals eekhoorntjes. Is de grond te hard, dan laten ze het door hen gevonden cadaver ook wel liggen en bearbeiten het waar ze het vinden: ondergraven is echter regel en de afbeelding toont duidelijk, hoe volledig die ter aarde bestelling plaats vindt. Nauwelijks blijft een spoor van het cadaver over. De bekende Fransche entomoloog Fabre, heeft het bedrijf der doodgravertjes nauwkeurig gadeslagen en kwam tot zeer merkwaardige resultaten.

Hij bevestigde dat mannetjes en wijfjes samenwerken en nam waar, dat de mannetjes zich bovendien met den verkenningsdienst belasten. Zij zijn het die, als het werk stopt, boven komen kijken en de geschikte plaats voor de begrafenis opzoeken. Het begraven geschiedt door onderwoelen en de wijfjes leggen daarna hunne eieren in de prooi; deze eieren leveren speedig larven, die gretig op het inmiddels „adellijk” geworden „wild” aanvallen. Fabre bevond, dat binnen eenige dagen de veeren of haren van het cadaver, wanneer dit een vogel of zoogdier was, totaal verdwenen waren, terwijl de schubben van visschen en reptielen bleven.

Als de larven volwassen zijn, kruipen ze ietwat dieper in den grond en verpoppen, om dan den kever te leveren.

De verhalen, die omtrent het intellect van den doodgraver in omloop zijn, heeft Fabre aan een duchtig kritisch onderzoek onderworpen. Het eerste verhaal was, dat, wanneer doodgravers een cadaver vinden, dat op harden bodem rust, ze elders een graf graven en hun buit daarheen sleepen.

Volgens de proefnemingen van Fabre sleepen ze integendeel het cadaver naar een geschikte plek en begraven het dan op de plaats waar het is komen te liggen. Het duurde verder langen tijd voor het cadaver van de niet geschikte plek verwijderd was, niet minder dan zes uren! Dat wijst op niet zeer groote verstandelijke gaven en evenmin op goed georganiseerde samenwerking.

Het tweede verhaal luidde, dat doodgravers wanneer ze te weinig in aantal waren om een begrafenis met goed gevolg te ondernemen, de hulp van kameraden zouden inroepen. Het onderzoek van Fabre gaf ook hierin negatieve resultaten. Wanneer hulp komt opdagen, kan dit geheel aan het toeval worden toegeschreven.

Het derde gedeelte van Fabre's onderzoek loopt over de „galg”-geschiedenis van Gleditsch. Doodgravers zouden een stok, waaraan een doode muis of ander cadaver was gebonden, netjes hebben ondergraven en op deze wijze het dier op den grond hebben gekregen om het ter aarde te bestellen.

Ook dit bleek onjuist te zijn. Wel toonden de doodgravertjes dat zij zich aan allerlei vreemde omstandigheden kunnen aanpassen, maar aan den roep van intellect, veroorzaakt door de drie in omloop zijnde verhaaltjes, beantwoordden zij niet. Fabre concludeerde dan ook ten slotte, dat zij bij hunne handelingen

IV. HET LICHAAM IS EEN WEINIG NAAR LINKS GEDRAAID EN VERDER INGEGRAVEN.

slechts door „de onbewuste aandrift van het instinct” geleid worden.

Als onbevooroordeeld lezer van zijne waarnemingen en als entomoloog, komt het mij voor, dat Fabre hierin echter wat te ver gaat en blijkt m.i. uit diezelfde observaties, dat de doodgraver-tjes over een redelijk aanpassingsvermogen beschikken. Het is toch immers niet juist, insectenverstand aan menschenverstand te toetsen en van deze diertjes menschelijk overleg te verlangen?

S. LEEFMANS.

V. VAN HET CADAVER IS NOG SLECHTS EEN DEEL VAN HET ACHTERLIJF, EEN VLEUGEL EN EEN KLEIN GEDEELTE VAN DEN KOP ZICHTBAAR.

LIMBURGS NOORDPUNT.

DE golvende heuvelreeks, die aan het Noorden der smalle provincie Limburg dat eigenaardige schrale, armoedige uitzicht geeft, maar tevens ook de schilderachtige bekoorlijkheid meebrengt, houdt de Maas, die Limburg in zijn langgetrokken vorm volgt, trouw gezelschap. Van de hooger gelegene rotsplateaux bij Valkenburg gaan de verschillende hoogteliniën naar 't Noorden door breede dalen gescheiden. Hier en daar worden ze onderbroken. Bij Venlo door de moerassen, waaraan de stad haar naam ontleent, bij den Hamert door het gegraven Geldersche Kanaal, dat den Rijn met de Maas moest verbinden, maar het nooit verder heeft kunnen brengen, dan tot den rang van uitloozingskanaal en eindelijk

VI. DE VOGEL IS VERDWEENEN. SLECHTS EENIGE VEEREN OP DEN LOSGEWOELDEN BODEM WIJZEN HET GRAF AAN. HET WERK WERD VERRICHT DOOR 1 MANNETJE EN 2 WIJFJES; TOTALE DUUR VAN HET WERK PL.M. 1 DAG EN 4 UREN. AFBEELDINGEN OP 3/5 DER WARE GROOTTE.

door het bed van de Niers, welke zich een weg wist te banen door de zandhoogten en aldus eene vruchtbare smalle laagvlakte deed ontstaan, waarin men Gennep plaatste. De voortzetting en het einde van de verschillende uitloopers van het Limburgsche heuvelland vindt men bij Mook tot Nijmegen, waar de Waal het afbreekt, terwijl er meer Westelijk nog sporen van zandige terreinverheffingen te zien zijn in de richting van Wich en Borgharen, als het nagolven der groote deining, waar het zand nog hier en daar vermag zich boven de klei te vertoonen, om dan voorgoed te zakken.

Bij Middelaar en Mook valt het hoogere gedeelte vrij steil omlaag, wat men 't best kan zien bij een fietstocht of auto-rit langs den breeden Rijksweg. Verder over de hoogten heen ligt op Pruisens grondgebied het groote Rijkswoud met herten, reeën en allerlei vliegend wild. De mooie omgeving van Cleef sluit zich daaraan, om door het diepgelegen Kermisdal afgesloten te worden. Cleef had vroeger een grooten naam bij de uitgaande wereld. Het was de fijne badplaats bij uitnemendheid voor de nette Hollanders. Van Scheveningen of Ostende was toen nog geen sprake. Cleef had baddoktoren, hotels, bosschen en waterpartijen.

Maurits van Nassau had in den trant van den tijd ook tempeltjes gebouwd, galerijen, een kolom met een ijzeren krijger er op geplaatst, bedriegertjes of kleine onzichtbare fonteintjes laten aanleggen, en veel bijgedragen tot den goeden naam der plaats.

Cleef is niet bijgebleven. Het is overvleugeld geworden door allerlei andere badplaatsen, welker aantal sinds vertiendubbeld is.

Als men van de oude hertogstad Nijmegen den grooten, wel beplanten, breeden Rijksweg naar 't Zuiden volgt, Malden en de Sanatoria voorbij is, dan komt men aan den welbekenden Heumenschen molen.

Wij komen door den boog onder den spoordijk in geschiedkundige omgeving.

De slag van Mook greep hier niet op de hooge heide plaats, maar vlak hierbij in de velden, die getuigen waren van een bloedvergieten en een débacle, ongezien en onverwacht.

Rechts ligt Mook, smal, saamgedrongen langs den weg.

De groote weg trekt verder als een breede laan, hier met linden bezet, daar met olmen beplant tot men een witte molen ziet liggen. Vlak voor ons ligt ook een hoog gebouw in boomrijke omgeving. Scherp weerkaatst het beeld in een helderen plas.

Dat is de Plasmolen.

De plas wordt gevoed door de beekjes van de heuvelen, die zich hier meer naar de Maas vooruit geschoven hebben.

Toen Z. M. Willem II zijn bezoek aan Limburg bracht, vond hij daar slecht onderhouden wegen. Achter Roermond bij Merum bleef de reiskoets zelfs steken. Dat was onaangenaam, maar het had toch zijne goede zijde, want daarna werd met kracht begonnen aan den aanleg van een breeden, grooten heerweg. Vóór den tijd liep de weg, niet vóór den vijver heen, maar vlak langs die uitspanning de Plasmolen en het koren der boeren werd met de kar tot hier gebracht, om in den watermolen te worden gemalen.

Hooger op in het Molendal lag nog een molen, die echter voor de papierfabricage dienst deed, maar sinds langen tijd in een korenmolen veranderd was. De laatste knecht van den papiermolen woonde kort bij in een huisje, dat nog aan hem herinnert door zijn naam van Jan Papier. In 1901 werd de oude uitspanning verbouwd tot een nieuwerwetsch hotel.

Bij zomeravond is het hier een uitgelezen zit. De zon heeft hare kracht verloren en zendt lange stralenbundels over de groene weilanden, de geelwit opblinkende heide, en zet de witte huizing nog eens in vol licht. De toppen der linden aan den plas, de reuzeneikenboom, de zware dennen worden verhelderd. Op den achtergrond over den vijver heen vangen de beuken op de helling, de eiken rondom den uitzichttoren het zonlicht op, als mocht er niets verloren gaan. De zwanen op den vijver schijnen hagelwit en duiken met sierlijke, ernstige bewegingen. Langzamerhand smelten de tinten ineen; het donkergroene met het bruine, het geeloker met het donker sepia tot zwart toe! De moerassen rechts worden grijs en hullen hunne stoffeering in een witten sluier. Slechts massa's maken nog indruk op ons oog. In het bosch is het stil, de duif kirt haar droomerig liefdeleed en de nachtegaal galmt de genieting van het volle leven uit in onovertreffelijke wilde melodiën.

Wij zullen enkele uitstapjes maken in de omgeving en zonder als gids te willen optreden, toch hier en daar enkele punten aanwijzen, die in 't oog springen om de indrukken te bewaren en ze met de camera vast te leggen voor 't vervolg.

Tegenover den handwijzer van den algemeenen Nederlandschen Wielrijdersbond aan den Plas, gaan wij het bosch in, daar waar de dennen zoo hoog de lucht inschieten en zich breed vertakt hebben in ongestoorden groei.

Een vijftig passen ver treffen wij een grooten eik en zien wij een der heldere beekjes, waarvan men er een vijftal in de streek treft.

Over een plank gaan wij onder zware beuken omhoog langs een boschpad. Daar ligt de Kloosterberg.

In Romeinsche tijden stond op die hoogvlakte eene villa. Toen men den Rijksweg aanlegde, vond men over eene groote uitgestrektheid daktegels, umbricos, en meer naar onderen overblijfselen van een achthoekigen toren van tufsteen met gotische kijkgaten. Deze waren waarschijnlijk afkomstig van eene leger-

plaats aan den voet der hoogten, vooral omdat de Romeinen gaarne bij loopend water zaten.

Langzamerhand komen wij aan een rustieken uitzichttoren met groote windvaan. Het uitzicht op het landschap in de laagte is verrassend.

Verder op slingert de Maas als een zilveren lint door de groene weilanden en de bruine heide. Rechts ligt het oude Cuyck, vaderland der heeren van Cuyck, Beers met den Beerschen overlaat, Grave met zijn Sint Elisabeths gasthuis en blindengesticht, in een kring van boomen gevat, Heumen met zijn peperbusachtigen toren boven de kerk en het monument van Lodewijk van Nassau. Korterbij ligt Mook met de sierlijke spoorbrug, vrij wat meer geëvenredigd van vorm, dan men deze overal elders ziet. Links over de vennen heen boerenwoningen en de groene, langgetrokken laan van den Rijksweg, Gennep met zijn fraai stadhuis, Oeffelt en Beugen tusschen de bouwlanden in tegen een achtergrond van bosch, de oude Baronnie Boxmeer met haar groot slot, kerk, kloosters en mooie landhuizen, Sambeek met zijn monumentalen hoogen toren en dan verder de dorpen en dorpjes, die om het kwartier elkander opvolgen tot Maashees toe, terwijl hoog boven den horizon blauwgrijze de machtige toren van het welvarende Venray opduikt en nog afsteekt tegen het witte licht aan den wijden gezichtseinder.

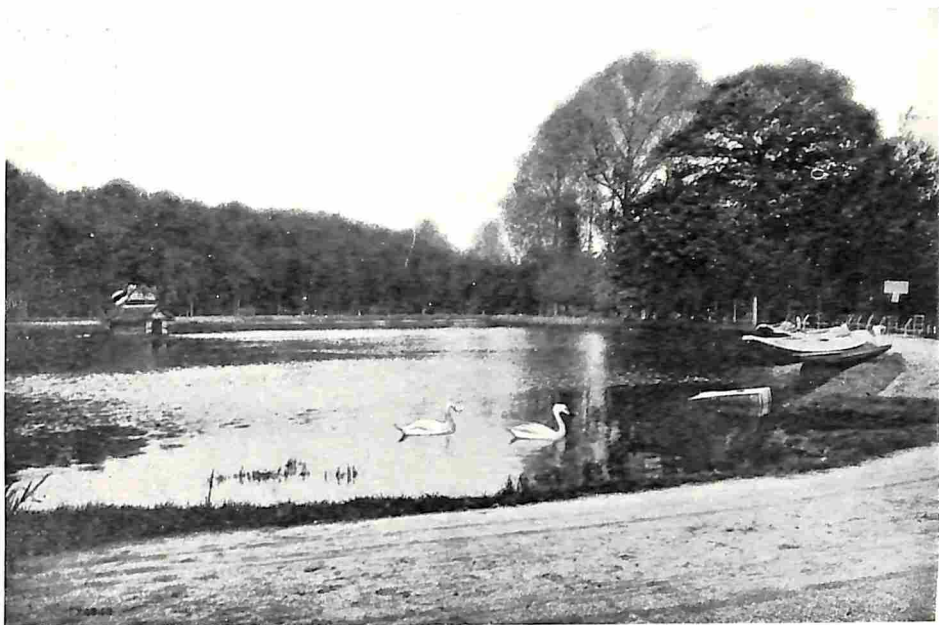
Reeds boven spraken wij van het dorpje Middelaar. Wanneer wij van den Plasmolen den goed begrinten weg nemen links van den Rijksweg zien wij een groep keuterijtjes, woningen en hutten liggen op den rand van het Broek of de Riethorst. Met noesten vlijt hebben de bewoners het land achter hunne huizen tot akkerland gemaakt. Al moge het schilderachtige, het ouderwetsche daardoor voor een gedeelte verloren zijn gegaan, de boertjes varen er wel bij. Het gebruik van kunstmest helpt hen vooruit. Wij gaan door een streek half zand, half moeras, dat nog op ontginning wacht.

Langs het Kromven, thans in ontginning, en een landweg gaan wij weder naar den grooten weg en zien spoedig den handwijzer van den A. N. W. B. voor den vijver en zijn voorloopig weer aan ons uitgangspunt.

Na dit uitstapje naar de schilderachtige hei en Maas, gaan wij een nieuwen tocht ondernemen en kiezen daartoe het pad langs 't beekje. In den zomer, als het malsche groen der beuken en het loover der eiken de zonnestralen vervormt tot blinkend gouden schijven, die af en toe door het bladerendek mogen dringen, om bodem, struik en helling te verlichten, is het hier luchtig en koel. In den herfst als geel, rood en ernstig bruin de vroolijke lichte kleuren vervangen hebben in het loover, in moeras en in het kreupelhout, is het hier windstil, al moge daar buiten de wind ook trekken en zijne kracht toonen. Langs een watervalletje, overschrijden wij de beek en gaan op de moerassen toe en volgen tusschen loofhout den weg langs de Rijksgrens. Rechts liggen nog vennen en zien wij de waterhoentjes duiken en tusschen het riet heen werken. Een paar duizend meter lang volgen wij den weg. 't Is een vreemd landschap, vol afwisseling, rustig, met enkele boerenwoningen aan de overzij der vennen, wier strooien daken ons toeblinken door het heldergroene mos.

Naar boven links is 't al bosch, op de vruchtbare helling welig gegroeid. Wie van vlinders en van planten houdt, kan hier verzamelen en vindt er zeldzame soorten. De weg rechts voert ons door het gehucht de Milsbeek en de ontginning, de weg links door de bosschen van den Sint Jansberg, den St. Martensberg weer terug naar den Plasmolen.

Zoo kan men de eene mooie wandeling na de andere maken, en vindt steeds afwisseling en ziet telkens nieuwe gezichten. Er bestaat „een gids van het mooiste plekje van ons land” geïllustreerd met

AAN DEN PLASMOLEN.

wandelkaarten door J. S. Göbel, welk werkje goed geschreven en zeer practisch is. Dit kan goede diensten bewijzen.

Het viel ons op, dat dit gedeelte van Limburg, het Noordelijke puntje nog niet genoeg in zijne schilderachtige bijzonderheden bekend was. Dat voerde tot deze beschrijving, waaraan we ten

IN DE VENNEN.

bewijze en ter verlichting de afbeeldingen van verschillende gezichten toevoegden.

Daarmede meenen we de beminnaars van het echte buiten zijn, van natuurschoon te gerieven.

A. F. VAN BEURDEN.

Foto Aug. F. W. Vogt.

DE PLASMOLEN.